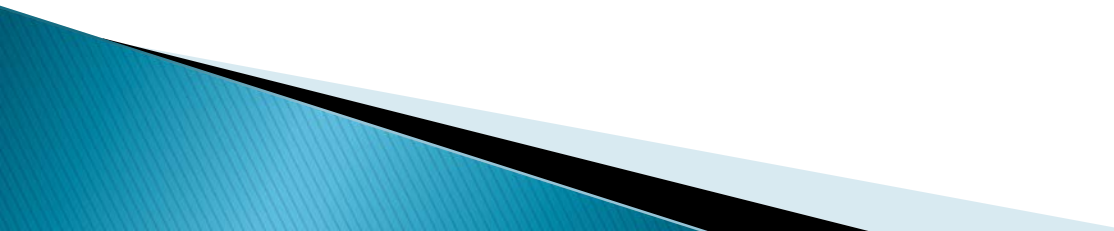
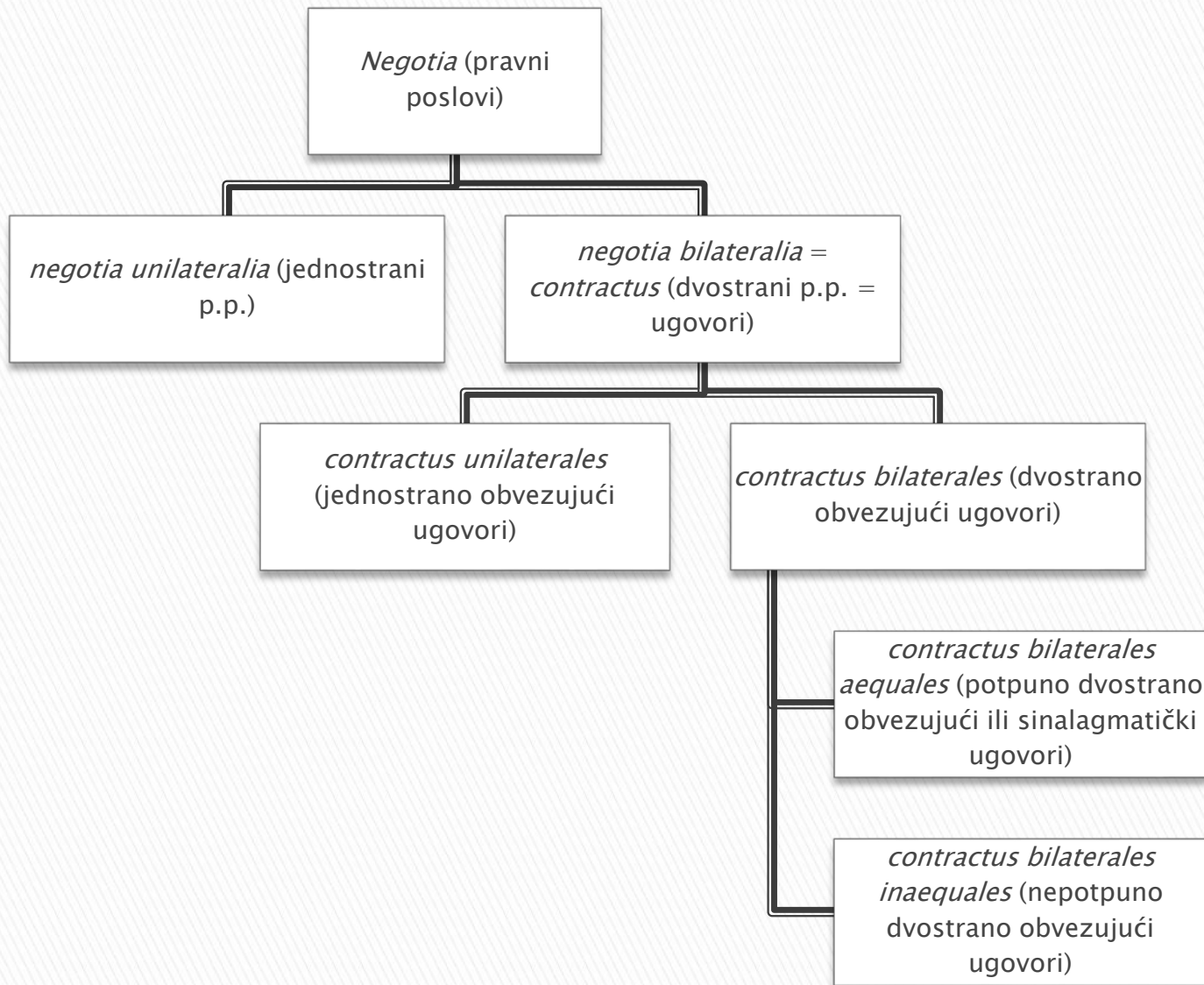

Pravni poslovi

Izv. prof. dr. sc. Tomislav Karlović
Katedra za rimsko pravo
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Akademska godina 2019./2020.

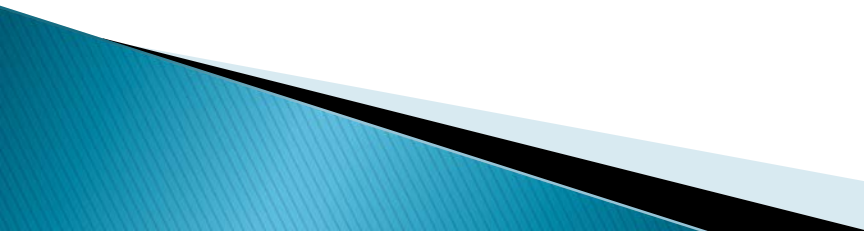
Pojam i podjele

- ▶ pravne činjenice – ljudske radnje – pravni poslovi/delikti
  - ▶ stjecanje, promjena i prestanak prava – *successio*
  - ▶ *negotia unilateralia/bilateralia*
  - ▶ *inter vivos/mortis causa*
  - ▶ *onerosa/lucrativa*
  - ▶ apstraktni/kauzalni
  - ▶ ne/formalni
-

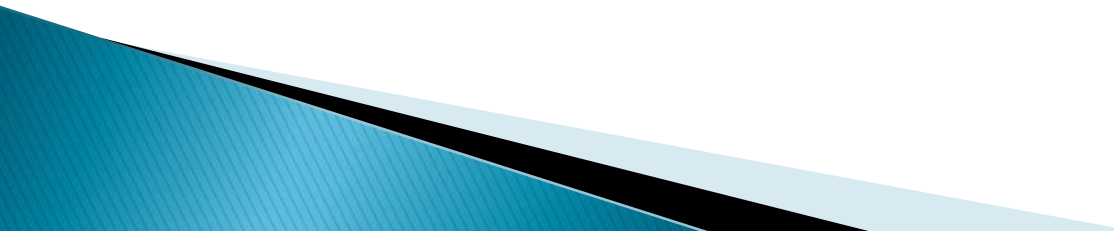

Podjela pravnih poslova

Oblici pravnih poslova

- ▶ formalistički oblici pravnih poslova koji potječu iz prvog perioda razvoja rimskog prava:
    - ▶ 1. *Gesta per aes et libram – mancipatio i nexum*
    - ▶ 2. *In iure cessio*
    - ▶ 3. *Stipulatio*
-

Očitovanje volje

- ▶ očitovanje volje
  - ▶ konkludentne radnje
  - ▶ šutnja – *Qui tacet consentire videtur.*
  - ▶ nesklad volje i očitovanja – teorije volje, očitovanja i povjerenja (suvremeno shvaćanje)
-

Tumačenje – *Interpretatio*

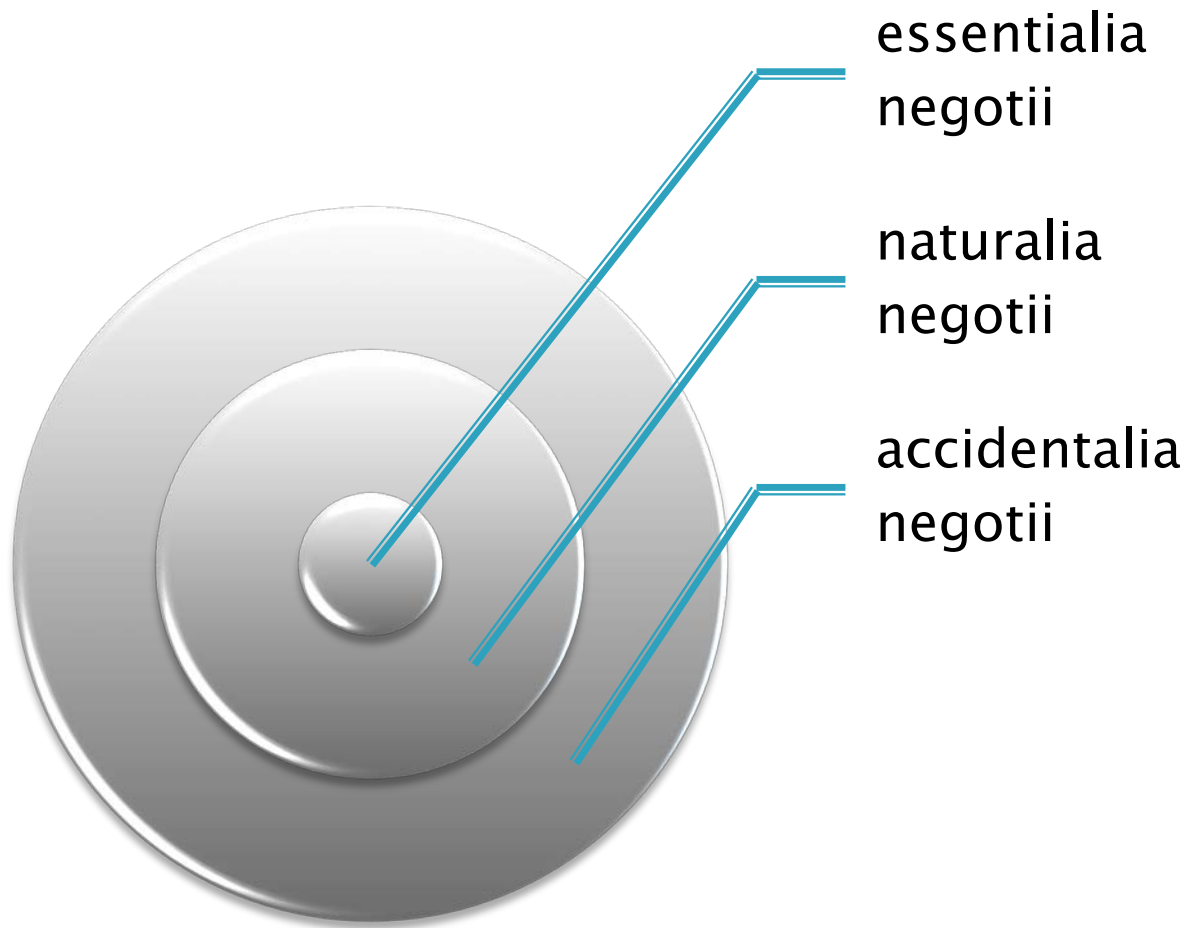
- ▶ Faze u tumačenju ugovora:
- ▶ 1) Tab. 6,1: *Uti lingua nuncupassit, ita ius esto.*
- ▶ 2) klasično pravo temeljni pristup: *Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quaestio.* (Paulus, D.32,25,1);
- ▶ modifikacija: *In conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba spectari placuit.* (Papinianus, D.50,16,219)

- ▶ D. 2,14,1, 1–3 *Ulp. 4 ad ed. pr. Huius edicti aequitas naturalis est. Quid enim tam congruum fidei humanae, quam ea quae inter eos placuerunt servare? 1. Pactum autem a pactione dicitur (inde etiam pacis nomen appellatum est). 2. Et est pactio duorum pluriumve in idem placitum et consensus. 3. Conventionis verbum generale est ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi transigendique causa consentiunt qui inter se agunt: nam sicuti convenire dicuntur qui ex diversis locis in unum locum colliguntur et veniunt, ita et qui ex diversis animi motibus in unum consentiunt, id est in unam sententiam decurrunt. Adeo autem conventionis nomen generale est, ut eleganter dicat Pedius nullum esse contractum, nullam obligationem, quae non habeat in se conventionem, sive re sive verbis fiat: nam et stipulatio quae verbis fit, nisi habeat consensum, nulla est.*
- ▶ pr. Prirodna je pravednost ovoga edikta. Naime, što je tako u skladu s ljudskom vjerom (povjerenjem), nego izvršiti ono što je dogovoreno među njima? 1. Štoviše, riječ pakt proizlazi iz pogodbe (iz koje proizlazi i riječ mir). 2. I pogodba jest dogovor i sporazum dvoje ili više o istome. 3. Opća riječ „dogovor“ se odnosi na sve o čemu se stranke u međusobnom odnosu sporazumiju radi sklapanja ugovora ili nagodbe. Naime, kaže se da se sastaju oni koji se iz različitih mjesta skupljaju i dolaze na jedno mjesto, isto tako i oni koji se iz različitih motiva sporazumijevaju o jednom, tj. dolaze do jednog mišljenja. Štoviše također, dogovor je općeg značenja, tako da elegantno Pedius kaže da nema ugovora, nema obveze, koji ne sadrži dogovor koji je izražen kroz predaju stvari ili riječima: naime, i stipulacija koja nastaje riječima, ako ne sadrži sporazum, ništava je.

- ▶ D. 50.16.19 Ulpianus libro 11 ad edictum *Labeo libro primo praetoris urbani definit, quod quaedam „agantur“, quaedam „gerantur“, quaedam „contrahantur“: et actum quidem generale verbum esse, sive verbis sive re quid agatur, ut in stipulatione vel numeratione: contractum autem ultro citroque obligationem, quod Graeci synallagma vocant, veluti emptionem venditionem, locationem conductionem, societatem: gestum rem significare sine verbis factam.*
- ▶ Labeon u prvoj knjizi komentara edikta gradskog pretora definira što to znači kada se neke stvari zaključuju („*agantur*“), vode („*geruntur*“), zasnivaju („*contrahuntur*“). Riječ „*actum*“ je opći izraz, bilo da se nešto zaključuje riječima ili predajom stvari, kao što je, na primjer stipulacija ili isplata novca, dok riječ „*contractum*“ znači dvostranu obvezu koju Grci nazivaju *synallagma*, kao što su ugovor o kupoprodaji, najmu, ortaštvu. Riječ „*gestum*“ označava stvar koja je učinjena bez riječi.

Sadržaj pravnog posla

Sastojci pravnog posla

- ▶ *essentialia negotii* (nužni sastojci pravnog posla) – nužni za nastanak ugovora (npr. predmet i cijena kod kupoprodaje; sporazum je način nastanka ugovora!)
- ▶ *naturalia negotii* (prirodni sastojci p.p.) – prema pravnom poretku (zakoni, pretorski edikti, edikt kurulskih edila) smatraju se uključenima u pravni posao (npr. odgovornost za pravne i materijalne nedostatke kod kupoprodaje; mogu se izrijekom isključiti); uglavnom su prvo slučajni sastojci, no u određenom trenutku se počinju smatrati uključenima i bez posebnog dogovora stranaka
- ▶ *accidentalia negotii* (slučajni ili uzgredni sastojci p.p.) – vrijede samo ako su izričito uključeni u pravni posao, odnosno stranke su se o njima izričito dogovorile (npr. *lex commissoria* kod kupoprodaje; općenito – *condicio, dies i modus*)

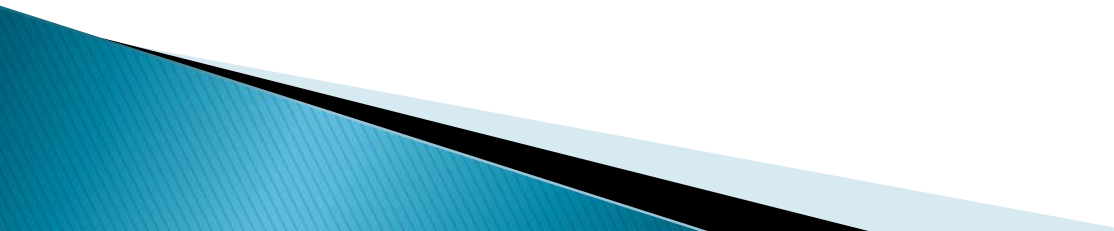
Uvjeti (*condicio*)

- ▶ uzgredni uglavak kojim se učinak pravnog posla čini ovisnim o nastupu neke buduće i neizvjesne okolnosti
- ▶ budućnost + neizvjesnost = učinak pravnog posla (ne nastanak! – pravni posao nastaje odmah, učinak je ovisan o ispunjenju uvjeta)
- ▶ prema civilnom i klasičnom pravu ne mogu se dodavati uz *actus legitimi*

Uvjeti – vrste

- ▶ suspensivni – odgađa se učinak
- ▶ rezolutivni – učinak nastaje odmah, no prestat će ispunjenjem uvjeta
  - upitno jesu li bili poznati rimskim pravnicima, odnosno kada je izgrađen pojam
  - prevladava shvaćanje o raskidu ugovora pod uvjetom: D. 18,1,3 (*Ulpianus libro 28 ad Sabinum*) *Si res ita distracta sit, ut si displicuisset inempta esset, constant non esse sub condicione distractam, sed resolvi emptionem sub condicione.* (Ako je stvar tako prodana da se smatra neprodanom, ako se ne sviđa, očito je da stvar nije prodana pod uvjetom, već da se ugovor razvrgava pod uvjetom.)
  - prema klasičnom pravu ne mogu se dodavati uz poslove raspolaganja apsolutnim pravima

Uvjeti – vrste

- ▶ afirmativni: okolnost se treba dogoditi
  - ▶ negativni: mora biti sigurno da se ne može ispuniti uvjet
  - ▶ potestativni: ispunjenje ovisi o volji uvjetno ovlaštenog
  - ▶ kazualni: ne ovisi ispunjenje o volji uvjetno ovlaštenog, već o slučaju ili rećoj osobi
  - ▶ mikstni: ispunjenje ovisi dijelom o volji uvjetno ovlaštenog, dijelom o djelovanju treće osobe (slučaju)
-

Uvjeti – nepravi

- ▶ nepravi uvjeti:
- ▶ nužni – nema neizvjesnosti, sigurno će se dogoditi
- ▶ nepravi – nema budućnosti, već se dogodila uvjetovana okolnost iako stranke možda ne znaju za to
- ▶ nemogući – fizički ili pravno nemoguće ispunjenje; dodani uz pravne poslove *inter vivos* čine p. posao ništetnim; uz posao *mortis causa* – kao da uvjet nije dodan, *pro non scripto*
- ▶ nemoralni i nedopušteni – učinak kao kod nemogućih uvjeta

Uvjeti – učinci

- ▶ *condicione pendente* – pravni posao je nastao, no uvjet još nije ispunjen
  - ako je nešto predano, može se tražiti natrag kondikcijom *indebiti*
  - zaštita budućih prava
  - fikcija ispunjenja – ako uvjetno opterećeni onemogućí ispunjenje uvjeta, uzet će se kao da je uvjet ispunjen
  - fikcija izjalovljenja – ako uvjetno ovlašteni omogućí ispunjenje uvjeta protivno pravnim propisima ili moralu, uzet će se kao da je uvjet ispunjen
  - *Cautio Muciana* (posebno formulirani obrazac stipulacije) – pretvara suspenzivni, negativni, potestativni uvjet u rezolutivni, afirmativni, potestativni uvjet
- ▶ *condicio existit* (ispunjen) ili *deficit* (nije se ispunio)

- ▶ *Just. Instit. 3,15,6 Condiciones, quae ad praeteritum vel ad praesens tempus referuntur, aut statim infirmant obligationem aut omnino non differunt: veluti 'si Titius consul fuit' vel 'si Maevius vi vit, dare spondes?' nam si ea ita non sunt, nihil valet stipulatio: sin autem ita se habent, statim valet. quae enim per rerum naturam certa sunt, non morantur obligationem, licet apud nos incerta sint.* (Uvjeti koji se tiču prošlog ili sadašnjeg vremena ili odmah čine obvezu ništavom ili uopće ne odgađaju njezin učinak, na primjer ako zaključiš stipulaciju da ćeš nešto dati »ako je Ticije bio konzul« ili »ukoliko Mevije živi«, jer ako to nije tako, onda stipulacija uopće ne vrijedi, a ako je tako, onda ona odmah vrijedi (proizvodi učinak); ono, naime, što je po prirodi sigurno, ne može odgađati (učinak) obveze, makar mi sami nismo sigurni.)
- ▶ *D. 12,1,39 (Papinianus libro primo definitionum) Itaque tunc potestatem conditionis optinet, cum in futurum confertur.* (Uvjet samo onda ima učinak ako se odnosi na buduće vrijeme.)

- ▶ D. 45.1.7 (*Ulpianus libro sexto ad Sabinum*) *Impossibilis condicio cum in faciendum concipitur, stipulationibus obstat: aliter atque si talis condicio inseratur stipulationi "si in caelum non ascenderit": nam utilis et praesens est et pecuniam creditam continet.* (Nemogući uvjet čiji se sadržaj sastoji u činjenju (pozitivna radnja) onemogućuje postanak obveze; druga je situacija ako se obvezi doda ovakav uvjet »ako se ne popneš na nebo«, jer je takav uvjet valjan te odmah u sebi sadrži obvezu.)
- ▶ *Gai, Inst. 3,98 Item si quis sub ea condicione stipuletur, quae existere non potest, velut 'si digito caelum tetigerit', inutilis est stipulatio. Sed legatum sub impossibili condicione relictum nostri praeceptores proinde deberi putant, ac si sine condicione relictum esset; diversae scholae auctores nihilo minus legatum inutile existimant quam stipulationem et sane vix idonea diversitatis ratio reddi potest.* (Stoga, ako se netko obveze pod uvjetom koji se ne može ispuniti, na primjer »ako prstom dotakne nebo«, obveza je ništava. Ipak, za legat ostavljen pod nemogućim uvjetom naši učitelji misle da ga treba smatrati kao da je ostavljen bez uvjeta; pripadnici druge škole su, međutim, smatrali da je takav legat ništav kao i obveza; i zaista, teško je pronaći jak razlog za to odvajanje (razliku).)
- ▶ *Justiniani, Inst. 2,14,10 Impossibilis condicio in institutionibus et legatis nec non in fideicommissis et libertatibus pro non scripto habetur.* (Nemogući uvjet kod postavljanja nasljednika i legata, kao i kod fideikomisa i oslobađanja smatra se kao da nije ni napisan.)

Rok (dies)

- ▶ uvijek *certus an*
- ▶ *dies a quo, dies ad quem*
- ▶ D. 12,6,10 (*Paulus libro septimo ad Sabinum*) *In diem debitor adeo debitor est, ut ante diem solutum repetere non possit.* (Dužnik s obvezom na rok odmah je dužnik, ali se dug ne može od njega potraživati prije isteka roka.)
- ▶ D. 45,1,38,16 (*Ulpianus libro quadragensimo nono ad Sabinum*) *Inter incertam certamque diem discrimen esse ex eo quoque apparet, quod certa die promissum vei statim dari potest: totum enim medium tempus ad solvendum liberum promissori relinquitur.* (Između neodređenog i određenog roka razlika postoji i u tome što se ono što je obećano da će biti dano određenog roka može i odmah isplatiti, jer se uzima da je vrijeme do ispunjenja obveze ostavljeno u korist dužnika.)
- ▶ D. 35,1,75 (*Papinianus libro trigesimo quarto quaestionum*) *Dies incertus condicionem in testamento facit.* (Neodređen rok u testamentu smatra se kao uvjet.)

- ▶ D. 50,16,213pr. (*Ulpianus libro primo regularum*) *'Cedere diem' significat incipere deberi pecuniam: 'venire diem' significat eum diem venisse, quo pecunia peti possit. Ubi pure quis stipulatus fuerit, et cessit et venit dies: ubi in diem, cessit dies, sed nondum venit: ubi sub condicione, neque cessit neque venit dies pendente adhuc condicione.* (Izraz »cedere diem« znači da je obveza vraćanja novca nastala (rok počeo teći), dok izraz »venire diem« znači da je istekao rok, od kojega se može novac (obveza) potraživati. Kada je netko zaključio čisti ugovor, onda je rok počeo teći i (ujedno) istekao, a ako je ugovor zaključen s rokom, onda je taj rok počeo teći, ali još nije istekao. Međutim, ako je ugovor zaključen pod uvjetom, onda dok se uvjet ne ispuni, rok ne počinje teći, niti ističe.)
- ▶ D. 50,17,14 (*Pomponius libro quinto ad Sabinum*) *In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, praesenti die debetur.* (Kod svih obveza u kojima nije unijeta odredba o roku dug nastaje odmah.)

Nalog ili namet (modus)

- ▶ sili, ali ne odgađa
- ▶ uz besplatne poslove
- ▶ prvo indirektna zaštita
- ▶ *actio praescriptis verbis* na izvršenje naloga
- ▶ D. 35,1,17,4 (*Gaius libro secundo de legatis ad edictum praetoris*) *Quod si cui in hoc legatum sit, ut ex eo aliquid faceret, veluti monumentum testatori vel opus aut epulum municipibus faceret, vel ex eo ut partem alii restitueret: sub modo legatum videtur.* (Ako je nekome nešto ostavljeno kao legat, uz obvezu da s tim nešto učini, na primjer da postavi nadgrobni spomenik ostaviocu, da podigne neku građevinu ili održi gozbu u korist građana ili da jedan dio primljenog dade nekome drugome, smatra se da je to legat s nalogom.)

Nevaljanost pravnih poslova; konvalidacija i konverzija

- ▶ ništavost – *Utile per inutile non vitiatur*. (Paul. D.45,1,1,5)
- ▶ pobojnost
- ▶ *Regula Catoniana* – *Quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convallescere*. (Paulus D. 50.17.29)
- ▶ *ratihabitio*

Razlozi nevaljanosti p.p.

- ▶ A) pravna i djelatna sposobnost
- ▶ B) forma
- ▶ C) nemoguća činidba
- ▶ D) pravno zabranjen – *leges perfectae, minus quam perfectae, imperfectae*; 439.g.
- ▶ E) nemoralni
- ▶ F) mane volje

Mane volje

- ▶ Šala
- ▶ Mentalna rezervacija (*reservatio mentalis*)
- ▶ *Simulatio* – apsolutna ili relativna
- ▶ *Error* (bludnja) – *error facti, error essentialis, error probabilis*
- ▶ *Error essentialis* – *in negotio, in corpore, in persona, in substantia*

- ▶ D. 44,7,57 (Pomponius libro 36 ad Quintum Mucium) *In omnibus negotiis contrahendis, sive bona fide sint sive non sint, si error aliquis intervenit, ut aliud sentiat puta qui emit aut qui conducit, aliud qui cum his contrahit, nihil valet quod acti sit. Et idem in societate quoque coeunda respondendum est, ut, si dissentiant aliud alio existimante, nihil valet ea societas, quae in consensu consistit.*
- ▶ U svim ugovornim poslovima, bez obzira jesu li *bonae fidei* ili ne, ako postoji zabluda da tvrdi da drugo smatra onaj koji kupuje ili uzima u najam, drugo onaj koji s njima sklapa ugovor, ne vrijedi ono što je dogovoreno (učinjeno). I isto treba odgovoriti u slučaju ulaska u ortaštvo, ako se ne slažu jer svaki nešto drugo vjeruje, nevaljano je ortaštvo jer se ono temelji na konsenzusu (dogovoru).

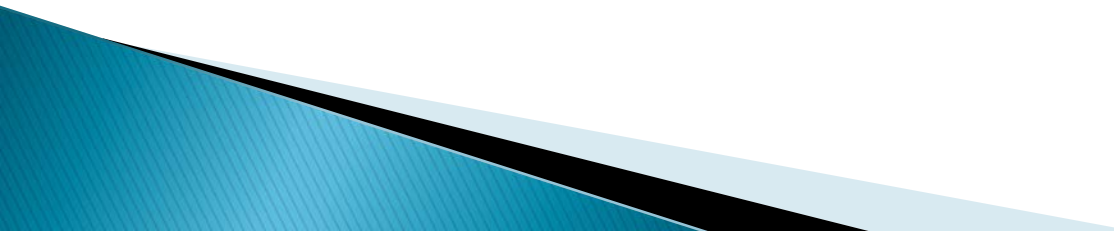

- ▶ D. 18,1,9 (Ulp. 28 ad Sab.) pr. In venditionibus et emptionibus consensum debere intercedere palam est: ceterum sive in ipsa emptione dissentient sive in pretio sive in quo alio, emptio imperfecta est. si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putasti, quia in corpore dissensimus, emptio nulla est. idem est, si ego me Stichum. Tu Pamphilum absentem vendere putasti: nam cum in corpore dissentiatur, apparet nullam esse emptionem. (1) Plane si in nomine dissentiamus, verum de corpore constat, nulla dubitatio est, quin valeat emptio et venditio: nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat. (2) Inde quaeritur, si in ipso corpore non erratur, sed in substantia error sit, ut puta si acetum pro vino veneat, aes pro auro vel plumbum pro argento vel quid aliud argento simile, an emptio et venditio sit. Marcellus scripsit libro sexto digestorum emptionem esse et venditionem, quia in corpus consensus est, etsi in materia sit erratum. ego in vino quidem consentio, quia eadem prope ousia est, si modo vinum acuit: ceterum si vinum non acuit, sed ab initio acetum fuit, ut embamma, aliud pro alio venisse videtur. in ceteris autem nullam esse venditionem puto, quotiens in materia erratur.
- ▶ Očito je da kod kupoprodaje treba da se postigne suglasnost, jer, ako se (stranke) ne slažu u pogledu same kupoprodaje, bilo u odnosu na cijenu, bilo u nečemu drugome, kupoprodaja ne nastaje. Stoga, ako bih ja mislio da kupujem Kornelijansko zemljište, a ti da mi prodaješ Sempronijansko, budući da se ne slažemo u pogledu samog predmeta, kupnja je ništava. Isti je slučaj ako sam ja mislio da sam (kupio) roba Stiha, a ti si držao da si mi prodao odsutnog Pamfila. (1) Ali ako se ne slažemo u imenu (nazivu), ali je predmet nesporan, nema sumnje da vrijedi kupnja i prodaja, jer zabluda (bludnja) u pogledu naziva nema utjecaja ako je predmet nesporan. (2) Pored toga, postavlja se pitanje da li u slučaju ako nije sporan predmet, ali postoji zabluda (bludnja) u odnosu prema njegovoj suštini (tvari) na primjer, ako netko proda ocat umjesto vina, mjed umjesto zlata, olovo umjesto srebra ili nešto drugo slično srebru — da li nastaje kupoprodaja. Marcel piše u šestoj knjizi Digesta da kupoprodaja nastaje, jer u pogledu predmeta postoji suglasnost, makar da u odnosu prema njegovoj suštini (tvari) postoji zabluda (bludnja). Ja sam u pogledu vina suglasan, jer je tu bit ista; okolnost da se ono kasnije pretvorilo u ocat nije bitna. Druga je situacija ako vino nije postalo ocat, nego je bilo ocat od početka, jer je kao takav bio napravljen, onda se mora smatrati da je prodana jedna stvar umjesto druge. U drugim slučajevima smatram da kupoprodaja ne nastaje jer postoji zabluda (bludnja) u pogledu materije (suštine stvari).

Mane volje

- ▶ Bludnja u motivu – ne
- ▶ Volja uzrokovana na pogrešan način:
  - ▶ *Dolus – actio doli*
  - ▶ *Vis ac metus – actio quod metus causa*

Vrijeme

- ▶ *Computatio naturalis – computatio civilis*
  - ▶ *Tempus continuum*
  - ▶ *Tempus utile – ratione initii/ratione cursus*
-

Pojam obveze i naravne obveze

- ▶ obveza – pravni odnos između dviju osoba prema kojem je jedna osoba (vjerovnik, *creditor*) ovlaštena od druge osobe (dužnik, *debitor*) zahtijevati ispunjenje određene činidbe, a druga osoba (dužnik) ju je dužna ispuniti
- ▶ predmet obveznog odnosa – činidba (na *dare, facere, praestare*)
- ▶ za ostvarenje služe *actiones in personam* – relativno djelovanje
- ▶ obveza = *debitum* + *obligatio*
- ▶ POSTANAK OBVEZA – DETALJNIJE U POSEBNOM DIJELU OBVEZNOG PRAVA

- ▶ *obligationes naturales* = plative, ne utužive
- ▶ plaćeno se ne može potraživati natrag s *condictio indebiti*
- ▶ robovi i *filii familiae*; iznimka: *actiones adiecticiae qualitatis*
- ▶ *S.C. Macedonianum*

Pitanja za ponavljanje:

- ▶ Što je pravni posao?
- ▶ Koja je razlika između *negotia* i *contractus unilaterales*, te *contractus unilaterales* i *bilaterales inaequales*?
- ▶ Što je to apstraktni pravni posao?
- ▶ Koje su dvije pretpostavke za valjanost uvjeta?
- ▶ Što se suspenzivnim uvjetom odgađa – nastanak pr. posla ili učinak?
- ▶ *Condictio indebiti* i *condicio pendet* – objasnite poveznicu.
- ▶ Fikcija ispunjenja – objasnite na što se odnosi i kada djeluje?
- ▶ Što se postiže s *cautio Muciana*?
- ▶ Uz koje se pravne poslove može samo dodati nalog (*modus*)?
- ▶ Pretpostavke valjanosti pravnog posla = razlozi nevaljanosti – objasnite.
- ▶ Ništavost (ništetnost) i pobojnost – odnos suca, tko se poziva, učinak? (pazite na latinsku terminologiju te da pobojnost djeluje *ex nunc* – u knjizi je tiskarska greška – piše *ex tunc* umjesto *ex nunc*)

Pitanja za ponavljanje:

- ▶ Što je apsolutna, a što relativna simulacija?
- ▶ Koje su pretpostavke da bi se uvažila bludnja kao razlog nevaljanosti pravnog posla (3)?
- ▶ Kada je *error in persona* bitna?
- ▶ Koji je učinak *error*?
- ▶ Što je *dolus*?
- ▶ Objasnite *tempus utile ratione initii*. (u knjizi je tiskarska greška – nedostaje NE ispred „...počinje teći”)
- ▶ Što je obvezni odnos?
- ▶ Koja je raširena teza o temeljima nastanka obveze? Usporedi dio o verbalnim kontraktima (posebno *vadiatura*, ali i *sponsio*).
- ▶ Što su to *obligationes naturales*?
- ▶ Objasnite može li se tražiti natrag plaćeno unaprijed kod uvjeta i kod roka te kod prirodne obveze.